

ПАРАДИГМА ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ НА ПОЧАТКУ НОВОГО СТОЛІТТЯ

Гривнак Б. (м. Івано-Франківськ)

Стаття присвячена дослідженню проблеми запровадження технології особистісно-орієнтованого навчання як одного із головних шляхів реформування навчального процесу в Україні.

Ключові слова: *технологія, особистісно-орієнтоване навчання, навчальний процес.*

Вступ

Початок нового тисячоліття характеризується кардинальними змінами парадигм, які призвели до значних трансформацій в уявленні людей про життя, роботу, суспільство, про те як їх слід розуміти і облаштовувати своє майбутнє. Ці зміни зосереджені в основному у соціальній сфері і багато в чому підірвали усталені погляди, які існували протягом тривалого часу. Зокрема, це стосується уявлень про природу істини та знання. Для опису змін сьогодні прийнято використовувати такі поняття як постіндустріалізм, пост лібералізм і постмодернізм. Для сучасного світу характерні такі особливості як економічна гнучкість, технологічна складність, моральна та наукова невизначеність, а також недостатній рівень національної безпеки. Ці умови мають значний вплив на характер та рівень освіти, а також на професіоналізм викладання. Працівники освітньої сфери повинні працювати по новому, щоб відповідати тим вимогам, які ставить перед ними суспільство [3]. Дослідження вищезгаданих тенденцій відображено у багатьох працях з педагогіки, філософії освіти та психології відомих вітчизняних та зарубіжних вчених. Зокрема А.Харгрівз зазначає, що в більшості праць, які присвячені переходові суспільства у нову еру відносин, ключовим аспектом такого переходу вважається «глобалізація економічної діяльності», політичних відносин, інформації, комунікацій і технології. Перехід призводить до радикальних наслідків і для галузі освіти».

Мета статті:

- проаналізувати сутність нового суспільства, в якому знання перетворюють на капітал і головний ресурс постіндустріальної економіки;
- обґрунтувати основне призначення особистісно-орієнтованої системи викладання, в центрі якої особистість;
- розкрити тенденції сучасної освітньої парадигми, зумовленої новою філософією освіти, направленою на підготовку спеціаліста нової генерації.

Обґрунтування проблеми

Нове суспільство, в якому знання перетворюють на капітал і головний ресурс постіндустріальної економіки, ставить нові вимоги як перед загальною та професійною так і перед вищою освітою. Суспільство, в якому переважають працівники, що виконують інтелектуальну роботу жорстко і чітко регламентує соціальну діяльність і значно підвищує рівень соціальної відповідальності. Сьогодні ситуація складається таким чином, що виникає

необхідність переосмислити критерії освіченої людини як такої. Постіндустріальне суспільство вимагає відповідно постіндустріального типу освіти. Варто зазначити, що навряд чи хтось із упевненістю може сказати якою саме має бути сучасна постіндустріальна освіта, однак необхідність змін розуміють усі. На даний момент можна лише окреслити її контури, враховуючи загальні характеристики суспільства та його потреби. Технології недалекого майбутнього не потребують мільйонів людей, які мають загальні та поверхневі знання в багатьох сферах і галузях та схильні до безперервної рутинної роботи (цю функцію повинні взяти на себе машини). Застарілим у сучасному світі є і такий підхід, коли беззаперечно виконують чиїсь вказівки, не задумуючись про наслідки. Сьогодні попитом користуються спеціалісти і фахівці, які можуть швидко і оперативно приймати рішення навіть у критичних ситуаціях, знаходити свій шлях в нових умовах роботи та в новому оточенні, а також встановлювати нові відносини в практичних ситуаціях, які швидко змінюються [9]. На сучасному етапі розвитку суспільства ситуація складається таким чином, що дедалі більшої ваги набуває компетентність та професіоналізм працівників освіти, підвищується роль їх соціальної відповідальності. Сьогодні відбувається перебудова навчально-виховного процесу на користь тих форм навчання, які не просто забезпечують нагромадження знань умінь та навичок тими, хто навчається, а створюють умови для формування у майбутніх фахівців тієї чи іншої галузі здатності до самостійного прийняття рішень, розвивають у них готовність до самоосвіти та відповідальності за свою освіченість і рівень знань. Тому немає нічого дивного, що саме особистісний підхід до навчання є об'єктом інтенсивних наукових досліджень. Аналіз публікацій свідчить про те, що рівень зацікавленості до проблем особистісно-орієнтованого навчання постійно зростає. Зокрема А.С. Кордюк зазначає, що враховуючи відсутність єдиного підходу, складність та недостатню розробку категорійного апарату, в сучасній науці спостерігається тенденція до визначення категорії «особистісної орієнтації» шляхом переходу до більш розроблених підходів і технологій особистісного чи особистісно-орієнтованого підходу. Сьогодні зустрічаються такі визначення як: «особистісний або особистісно-центрований підхід» (С. Гончаренко, В. Данильчук, Н. Сергєєв, В. Серіков), «особистісний підхід як психолого-педагогічний принцип» (С. Сисоєва), «особистісно-соціально-діяльнісний підхід» (В. Барабаншиков, С. Муцинов, М. Федоренко), «принцип діяльнісно-особистісного підходу» (В. Андрєєв), «особистісно-діяльнісний підхід» (І.Зимня), «системний особистісно-діяльнісний підхід» (Л. Деркач), «індивідуально-особистісний підхід» (О. Савченко), «гуманно-особистісний підхід» (С. Світлична). Ці визначення спираються на фундаментальні дидактичні дослідження, присвячені особистісно-розвивальним функціям навчання та виховання (І. Бех, І. Якиманська, С.Бондар, В. Паламарчук, В. Рибалка, Є. Бондаревська, В. Серіков та ін.) [5]. Теоретичні засади особистісно-орієнтованого навчання досліджувалися у працях таких вчених як Л. Виготський, С. Рубінштейн, Б. Ананьєва.

Парадигма особистісно-орієнтованого навчання на початку нового століття

Теоретичні та методологічні проблеми особистісно-орієнтованого навчання в сучасній можна побачити в працях учених-педагогів та психологів - В. Серікова, С. Подмазіна, І. Беха. О. Бондаревської. Зарубіжна наука теж акцентує свою увагу на важливості змін в системі освіти та організації навчального процесу, зокрема інтенсивному запровадженні принципів особистісно-орієнтованого навчання. Тут варто виділити наукові праці таких авторів як Д. Мілкен, Ч. Купісевич, А. Харгрівз, А.Новіков та ін. Зокрема Ч. Купісевич багато уваги приділяє ймовірним сценаріям майбутніх освітніх реформ. У своїй книзі "Деякі проблеми педагогічної теорії і практики на порозі ХХІ століття" він наголошує на тому, що необхідно якомога швидше порвати з моделлю "уніфікованої школи", яка нав'язує всім учням однаковий зміст і однаковий темп роботи на уроці, пред'являючи їм абсолютно ідентичні вимоги. Місце такої моделі повинна зайняти модель "індивідуалізованої школи", яка запропонує дітям і молоді більшу кількість предметів для вивчення, дозволить їм працювати відповідно до їх інтересів і можливостей. Така модель побудови процесу навчання дозволить педагогам зосередити свої дії на виявленні і розвитку здібностей і талантів, якими володіють вихованці, буде сприяти формуванню їх характеру. Завдання освіти в кожній країні визначаються особливостями й перспективами її соціально-економічного розвитку та загальносвітовими процесами й тенденціями. Народ України будує суверенну, демократичну, правову державу. Система освіти є в ній провідним соціальним інститутом, від діяльності якого багато в чому залежать успіхи цього будівництва. Вища професійна школа займає особливе місце в системі освіти України. Вона є акумулятором інтелектуального багатства суспільства й рушійною силою соціально-економічного прогресу. Передумовою утвердження розвинутого громадянського суспільства, наголошується в Національній доктрині розвитку освіти, є підготовка освічених, моральних, мобільних, конструктивних і практичних людей, які мають глибоке почуття відповідальності за долю країни, її соціально-економічне процвітання. Як зазначає у своїй праці А. Коробченко: «Нині ми виходимо на новий рівень розвитку освіти, створення такої її системи, яка забезпечує в процесі навчання умови для найефективнішої самореалізації особистості, розвитку її творчого потенціалу, формування основних життєвих компетенцій, уміння ефективно взаємодіяти з іншими в процесі діяльності. Головною умовою реалізації цієї мети є парадигма особистісно-орієнтованого навчання. Сутність її полягає в тому, що неповторність особистості, її суб'єктний досвід не тільки приймають і поважають педагоги, а й визначають його фактором педагогічного процесу. Процес навчання й виховання будується з урахуванням суб'єктного досвіду тих, хто навчається» [6].

Варто сказати, що така увага до парадигми особистісно-орієнтованого навчання не є випадковою, адже її поняття та принципи цілком відповідають тим позиціям та ідеям, які пропагуються у Національній доктрині розвитку освіти. Зокрема варто нагадати, що згідно положень цієї доктрини головна мета української системи освіти – створити умови для розвитку і

самореалізації кожної особистості як громадянина України [8]. На думку А. Кордюка цього можна досягти лише за умови підвищення педагогічної інтелектуальної культури, активного впливу на суспільну думку, обов'язкового подолання усталених стереотипів, консерватизму в педагогічній науці та практиці. Вирішення цих завдань безпосередньо пов'язане з розробленням нової технології засвоєння навчального матеріалу. Реалізації цих ідей на практиці якнайповніше відповідає запровадження системи та принципів особистісно-орієнтованого навчання, адже метою особистісно-орієнтованого навчання є поєднання виховання та освіти в єдиний процес допомоги, підтримки, соціально-педагогічного захисту, розвитку того, хто навчається. Сучасний навчальний процес спрямований на здобуття знань, а повинен бути спрямований на розуміння та усвідомлення навчального матеріалу. Зміна змісту освіти веде до зміни її технологій, надає їм особистісної спрямованості. Таким чином, аналізуючи погляди науковців та педагогів щодо мети, сутності основних характеристик особистісно-орієнтованого навчання можна зробити висновок, що особистісно-орієнтоване навчання - це процес взаємодії студента та викладача, який має на меті реалізацію творчого потенціалу студента в поєднанні з розвитком професійних, фахових, особистісних якостей викладача. Центральне місце в організації процесу особистісно-орієнтованого навчання займає врахування природних нахилів, здібностей, індивідуальних відмінностей, суб'єктивного досвіду, що визначають унікальність кожної особистості, шляхів її самореалізації з метою становлення соціально-компетентної та відповідальної особистості [5]. Водночас А. Коробченко у своїх працях висловлює думку, що особистісно-орієнтована освіта – це не формування особистості із заданими рисами, а створення умов для повноцінного виявлення та розвитку особистісних функцій суб'єктів освітнього процесу та зазначає, що ключовими ознаками особистісно-орієнтованого навчання є: зосередження на потребах особистості; надання пріоритету індивідуальності; співпраця, співдружність між студентами та викладачами; спрямування педагогічних відносин у напрямку відкритості та відвертості; створення ситуації вибору та відповідальності; пристосування методики навчання до індивідуальних особливостей та можливостей студента; актуалізація проблеми особистісного зростання особистості як основи її самостійності в оволодінні змістом освіти; стимулювання розвитку і саморозвитку студента [6]. Перехід до особистісно-орієнтованого навчання в значній мірі залежить і від педагога - його бажання, загальної й педагогічної культури, особистісних якостей. Можна сказати, що на сучасному етапі розвитку суспільства, враховуючи виклики, які постали перед системою освіти, зокрема в Україні, педагог повинен володіти такими особистими якостями як: ціннісне ставлення до особи того, хто навчається, його культури та творчості; застосування принципів гуманної педагогічної позиції; вміння створювати і постійно збагачувати культурно-інформаційне й предметно-розвивальне освітнє середовище; вміння працювати із змістом навчання; володіння різноманітними педагогічними технологіями, вміння надавати їм

особистісно-розвивальну спрямованість [2].

Крім того, завдання викладача полягає у тому, щоб зацікавити студента, стимулювати його до отримання нових знань, а не використовувати адміністративно-репресивні заходи в тому числі і за те, що висловлювання студента не повною мірою відповідають загальноприйнятим уявленням про ті чи інші факти та явища. Щоб зацікавити та стимулювати студента треба надати йому можливість відчувати себе в деякій мірі дослідником та науковцем, усвідомити та зрозуміти, що його суб'єктивна думка може внести щось нове у ту чи іншу сферу діяльності суспільства чи навчальну дисципліну. Однією з причин, яка стає на перешкоді відкритому спілкуванню чи діалогу між викладачем і студентами, досить часто є те, що викладачі, особливо ті, які ще не мають достатнього досвіду педагогічної роботи, «бояться» незручних запитань. Однак особистісно-орієнтована система викладання якраз і передбачає, що під час проведення занять не тільки студенти отримують нові знання, викладачі також набувають досвіду та підвищують свою педагогічну майстерність. Питання, які не досить чітко висвітлені в навчальній чи методичній літературі, доцільно виносити на обговорення, адже, як відомо, саме під час проведення дискусії «народжується» істина. У цьому випадку проявляється позитивна сторона врахування суб'єктивного студентського досвіду, оскільки така ситуація не робить викладача в очах студентів некомпетентним чи недостатньо кваліфікованим, а сприяє виникненню поваги - студенти відчують себе на одному соціальному рівні з викладачем (так званий суб'єкт-суб'єктний підхід). Педагог, який працює із студентами, повинен постійно вдосконалюватися, оперативно відчувати ті чи інші ситуації, які можуть виникати під час процесу навчання. Для вирішення різноманітних ситуацій викладач повинен проявляти творчий підхід та вміти виходити з них не порушуючи засад тактовності та моральності. Під час проведення занять кожен викладач повинен самостійно визначити найбільш оптимальні шляхи впровадження особистісно-орієнтованого навчання з дисциплін, які ним викладаються. Крім того, варто сказати, що готовність педагога до професійної діяльності забезпечується не лише завдяки засвоєнню ним фундаментальних знань і професійних умінь, а й сформованістю, зрілістю соціальною і професійною значущістю власної особистості. Варто також відмітити, що під час застосування парадигми особистісно-орієнтованого навчання, відповідальність за результат роботи лежить не тільки і не стільки на викладачеві, але й на самому студентові - мається на увазі той факт, що він повинен постійно відчувати відповідальність за результати своєї праці. Останніми роками характерною є тенденція до винесення дедалі більшої кількості матеріалу на самостійне опрацювання студентами. Досить типовою є ситуація, коли матеріалу який виноситься на самостійне опрацювання, студент не приділяє належної уваги, а інколи і зовсім його ігнорує. Такий підхід є хибним, адже освітні системи розвинутих постіндустріальних країн, які протягом певного часу використовують особистісно-орієнтований підхід, значну роль відводять не тільки

традиційним заняттям, але свідомій самоосвіті студентів. Така несвідомість у майбутньому принесе найбільшої шкоди саме тому, хто її ігнорує, тобто студенту. Адже студент у процесі особистісно-орієнтованого навчання виступає суб'єктом не тільки навчання, але і життя. Він повинен не тільки вчитися і засвоювати пропонований йому матеріал але і вчитися жити та приймати рішення у конкретних практичних ситуаціях. Головна мета студента – навчитися використовувати власний практичний досвід. Як не прикро визнавати, але викладачі інколи самі стимулюють таку несвідомість, поблажливо ставлячись до незнання чи неналежного знання студентами матеріалу, що був винесений на самостійне опрацювання. Тому завдання педагога полягає в тому, щоб навчити студентів вчитися, і вчитися правильно, оскільки тільки всебічно підготовлений фахівець матиме змогу знайти своє місце в суспільстві, належним чином зарекомендувати себе і вистояти у конкурентній боротьбі на ринку праці.

Таким чином, можна зробити висновок, що однією з тенденцій сучасної освітньої парадигми, зумовленою новою філософією освіти, є підготовка спеціаліста нової генерації, який би володів достатнім тезаурусом на початковій стадії своєї практичної діяльності й мав належну базу знань для успішної орієнтації в будь-якій ситуації протягом усього періоду активного життя. Визначальними чинниками успіху випускника вищої школи в післядипломній кар'єрі є моральна довершеність, надійний знаннєвий багаж, високий рівень інтелектуального розвитку, володіння методами самостійної пізнавальної діяльності, прагнення досягти успіху й уміння будувати міжособистісні стосунки. В інформаційному суспільстві знання стають безпосередньою продуктивною силою. Це потребує вміння все життя набувати нових знань і застосовувати їх. Тобто учень чи студент у ході навчально-виховного процесу повинен набути важливих компетенцій через застосування знань. Для цього необхідний перехід від кваліфікації до компетенції, що дасть змогу знаходити оптимальні рішення в будь-яких життєвих ситуаціях. Оволодівши технологією прийняття рішень, свободою вибору, людина матиме можливість більш ефективно адаптуватися в умовах постійних суспільних змін [10]. Утвердження парадигми особистісно-орієнтованої педагогічної системи є особливо важливим для України, адже система освіти має готувати самодостатніх людей. Дослідження особистісно-орієнтованого навчання необхідно здійснювати, виходячи з тісного взаємозв'язку теорії пізнання та особистісного розвитку. Організація особистісно-орієнтованого навчання потребує переорієнтації: від спрямованості на запам'ятовування готових знань необхідно перейти до формування особистісних новоутворень, вміння творчо навчатись, опрацьовуючи наукові знання і суспільний досвід стосовно потреб практики. Головне завдання сучасної системи освіти полягає не в тому, щоб готувати фахівців для вирішення ситуацій, які описані в навчально-методичній літературі, а для прийняття ними рішень у ситуаціях, які виникають у практичній діяльності.

Література

- 1 Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання/І.Д. Бех//. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
- 2 Бондаревская Е.В. Гуманистическая парадигма личностно-ориентированного образования/ Е.В. Бондаревская // Педагогика. – 1997. – №4. – С. 11–17.
- 3 Джон Міллікен. Постмодернізм і професіоналізм у вищій освіті / Міллікен Джон//Вища школа. – 2006.- №4. – С. 61-71.
- 4 Кирилов Д. В. Психолого-педагогічні аспекти особистісно-орієнтованого навчання/ Д.В. Кирилов//www. psych.kiev.ua
- 5 Кордюк А.С. Особистісна орієнтація навчального процесу як складова інноваційних педагогічних технологій /А.С Кордюк//. Черкаський державний університет імені Богдана Хмельницького. – Випуск 144. – Серія «Педагогічні науки». – С. 81-84.
- 6 Коробченко А.А. Проблеми особистісно-орієнтованого навчання у вищих навчальних закладах./А.А. Коробченко // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – №4. – Бердянськ: БДПУ, 2005. – 210 с.
- 7 Куписевич Чеслав. Некоторые проблемы педагогической теории и практики на пороге XXI века/ Чеслав Куписевич // Перев. с польск. Н. Голка. - Винница: ПЦ «Энозис», 2005. - 131 с.
- 8 Національна доктрина розвитку освіти // Освіта. – 2002. – №26 (24 квітня – 1 травня). – С. 2-14.
- 9 Новиков А Постиндустриальное общество – общество знаний/ А. Новиков // Высшее образование в России. – 2008. - №3. – С. 108-119
- 10 Педагогіка вищої школи. - Навчальний посібник / Кузьмінський А.І. - К.: Знання, 2005.- 486 с.
- 11 Подмазин С.И. Личностно-ориентированное образование: Социально-философское исследование/ С.И. Подмазин. – Запорожье: Просвіта, 2000. – 250 с.

Гривнак Б. Парадигма личностно-ориентированного обучения в начале XXI столетия.

Статья посвящена исследованию проблемы внедрения технологии личностно-ориентированного обучения как одного из основных путей реформирования учебного процесса в Украине.

Ключевые слова: технология, личностно-ориентированное обучение, учебный процесс.

Grivnak B. Paradigm of personal-guided training at the beginning of XXI century.

The article is devoted to the research of the problem of introduction personality oriented studies technology as one of the main ways of educational process reformation in Ukraine.

Key words: technologies, individual orientated education, studying process.